

ЛИСЈЕН

ЕРВЕ

МУЗЕЈ НА СОВРЕМЕНА УМЕТНОСТ — СКОПЈЕ
УМЕТНИЧКА ГАЛЕРИЈА „МОША ПИЈАДЕ“ — БИТОЛА
ДОМ НА КУЛТУРАТА „МОША ПИЈАДЕ“ — ОХРИД

МАЈ — ЈУНИ 1966

Лисјен Ерзе за себе.

Роден во Унгарија 1910. Се посветив на музиката. Дојдов во Париз 1929 год. Животот ми беше многу тежок. Бев принуден да се занимавам со сите видови занети, да ја напуштам и музиката и многу други мечти. Што се однесува до моето интелектуално формирање големо влијание му придавам на фактот што во почетокот на мојата младост многу спортував, поточно беј шампион во борење. Можеби помалку за да задоволам некаков вид суета одошто да во таа средина на ситни луѓе се здобијам со храброст и достоинство почувствувањи некогаш во присаство на Бела Барток. Бев принуден да се бавам со голем број на занети: банков службеник, моден креатер, претставник, контролор за скабдување на градилиштата во високите планини, молер, книговордител, секретар, репортер, заменик директор на дневни лист, туристички водич, и не се секавам повеќе... толку искуства најчесто негативни, меѓутоа ретко позитивни што се однесува до збогатување на човечкиот дух. Во заробљеништво почнав да цртам, а потоа како бегалец да сликам. Околу дванаесетина слики беа купени од музеи. И покрај нови тешкотии, почнав да се бавам со фотографирање од 1948. Корбизие ми пишуваше во 1949: „Вие имате душа на архитект“ и одтогаш јас сум негов фотограф.

Многу сум патувал и меѓутоа, кога ќе се најдам во некое мало село, било да тоа во Сирија или Франција, јас сум среќен, изгубен и изгледа дека се ме изненадува. И авантурата на архитектурата? За мене тоа се дифинира преку човекот.

Тој е оној што го барам јас... дури иако на моите фотографии, најчесто е отсатен.

Библиографија

- „Најголемата светска авантура“ издание Арто, Париз 1957
„Архитектура на вистината“ издание Бразилие, Њу Јорк 1957
„Корбизие“ издание Бразили, Њу Јорк, 1960
Седиште на УНЕСКО, издание Атје, Штутгарт 1958
„Палата на УНЕСКО“, издание Венцент-Фреал, 1962
„Корбизие“ 1946—52, издание Гирбергер, Цирих, 1952
„Корбизие“ 1952—57, издание Гирбергер, Цирих, 1957
„Корбизие“ 1957—60, издание Гирбергер, Цирих, 1961
„Корбизие“ Ателје на стрпливо истражување, издание Г. Атје, Штутгарт
1961
„Корбизие 1910—60, издание Трбергер, Цирих, 1961
„Корбизие“ Роншамп 1954, издание Г. Атје, Штутгарт, 1954
Во припрема:
„Архитектура од времето на Филип II“, 1965
„Прочуена медитеранска архитектура“, 1964

Наслов на фотографијата

1. Индијанка

2. Труп од исечено дрво

3. Подводен дел на бродот
Ајфелова кула, 1883

4. Куќата на Рембрандт во Амстердам,
VII век
Корбизје: Капелата во Роншам, 1954

5. Дорски капител, Атински
Аркопол, V век. А. Ц.
Теисон, Атина, V век, А. Ц.

6. Корбизје: Пирамида во Роншам 1954

Фрагменти од „Еполинос или архитект“ од Пол Валери.

Ние сме како мечтателот во чии гради, откако фигурите и мислите чудно се променети со нивното исчезнување, суштествата се компонираат со нивните менувача.

Вистината е пред нас и ние не разбирааме ништо повеќе.

Од овие орудија од овие напори, од овие флејти што ги смируваа со нивната музика; од овие толку точни дејствија; од овие толку таинствени и јасни напредувања? Каква конфузија која, пред се изгледа дека се претопува во редот.

Каква солидност и каква цврстина се родила меѓу овие нишки, што даваа потпора и вдолж овие кревки јажинја распнати за да бидат раскинати со надоаѓањето на лежиштата од тули.

Тој ја претскажуваше монументална иднина во бесформните купишта камења и греди кои не опкружуваат; и овие материјали според него изгледаа наменети само на она единствено место, што им го назначила судбината наклонета кон богињата.

Колку се прекрасни неговите говори на работниците! Таму нема никаква следа од неговите тешки ноќни мединции. Им даваше само наредби и броеви.

7. Фордереф: Универзитет во Сен Гал, 1963
Најмајер: Катедрала во Бразилија, 1962
Корбизје: Вила Шодан, во Ахмедабад (Индија)
8. Корбизје: Манастир во Турст 1961.
Зид во Тарагон (Шпанија)
9. Калблозе (Базилика), V век
10. Црква во Сен Полиен (Франција), XII век
Тврдина во Сајсахиаман (Перу)
XI—XV век
11. Џај Синг: Астрономска Опсерватотија во Џајпур (Индија), XVIII век
Корбизје: Група на згради од Марсеј, 1952
12. Базилика во Турнус, X—XI в. Храм во Каншипурам (Индија) XII век.
Корбизје: Секретаријат во Џандигарх (Индија) 1957

Повеќе не ја одделувам идејата за еден храм од снаа за неговата градба

Ф. Л. Рајт: хотел во Токио, 1913

Разурнувањето и градењето се еднакви по важност.

Во изведувањето воопшто не постојат детали.

Цврсто верувам дека тој и ги познаваше сите нејзини камења. Тој бдееше врз прецизното одредување на нивната големина.

Но, целото ова внимание посветено на трајноста на градбата беше мала работа во споредба со она внимание што му го посветуваше тој кога ги испитуваше емоциите и вибрациите во душата на идниот набљудувач на неговото дело.

Слично на оние говорници и поети, за кои ти мислеше пред малку, тој ја познаваше кај Сократа таинствената снага на невидливите модулации. Никој не забележуваше пред една внимателно изведена и наизглед едноставна целина, дека е воден кон еден вид блаженство преку невидливите криви линии и интимните но, се мокни менувања на тој-мот и преку длабоки комбинации на правилно и неправилно, што тој ги вnel и скрил и воедно направил исто толку наметливи колку што беа и необјасниви.

13. Ангкор: Храм од XIII—XIV век
Зидови во Барселона, IV—XVI век
14. Стадион во Атина, II век
Парохија во Тороне (Франција) 1174
Парохија во Тороне (Франција) 1174
Дворец тврдина во Каракасон (Франција), XI век
Ангкор-Ват (Камбоџа) X век
15. Катедрала во Бурж (Франција) почеток на XIII век
Корбизје:
Шипови во Нант, 1953
16. Корбизје: секретаријат во Шандигарх (Индира), 1957
Тезејон, Атина, 5 век. А. Ц.
17. Жерона (Шпанија)
Барселона, со кулите на Саграда, фамилија Годи
18. Римски водовод во Шарагон (Шпанија) II век
Прочуена конструкција во Шпанија
19. Римски пат во Сирија, II век

Сé што е убаво не е неразделно од животот, а животот е она што умира.

Разновидност на убavinите, промена на човековите претпоставувања, уништување на толку многу дела величани до небеса, сосем нови креации, и воскреснувања невозможни да се предвидат.

Од многу градење, ми рече тој смеејќи се, верувам дека сум се соградил и самиот себе!

Овој деликатен храм, што никој не го познава, е математичка слика на некоја девојка од Коринт, што јас за среќа ја сакав. Тој му ги репродуцира вистинито поедините пропорции. Тој живее за мене! Тој ми го враќа она што сум му го дал.

Шетајќи се во овој град не ли си забележал дека меѓу неговите згради, едни се неми; други зборуваат; а други пак најпосле, кои се по ретки, пеат?

Што се однесува до спомениците што се одредиле да зборуваат, ако зборуваат јасно, јас ги ценам. Овде, велат тие, се собираат трговците. Овде судиите одлучуваат. Овде се собираат љубителите на развлратот.

Каменот го изговара сериозно она што го крие; зидот е неумолив; а ова дело што така ѝ одговара на вистината, цврсто ја исказува својата строга намена.

20. Махабалипурам (Индија) ХII—ХIII век
Дакш-е-Рустам (Иран): Гроб на Ашеменидите, V век, А. Ц.
21. Базилика во Калблоза (Сирија) V век
22. Најмајер: Музеј во Сао Паоло (Бразилија) 1953
Корбизје: Целости од Марсеј, 1952
Храм во Ангкор, XIV век
Фордерер: Универзитет во Сен-Гал Швајцарија (Шпанија) 1963
23. Корбизје: Национално министерство на просвета во Рио де Жанеиро, 1937
Фатехпур Сикри (Индија) XVI век
Прочуена шпанска конструкција
Корбизје: Висок дворец во Шандигарх, 1955
24. Тврдина во Сајсахуаман (Перу) XIV—XV век
Корбизје: Приватна зграда во Ахмедабад (Индија), 1956

Присастро на чистиот Хоризонт, појавување и исчезнување на некој брод, чувство на одвојување од земјата, почеток на опасности, светли праг на непознати предели.

Она што е најубаво е неминовно тиранско.

Она што ми е најважно пред сé, за да го добијам од она што ќе биде, тоа е да ги задоволи правилните барања на она што било, со сета снага на новоста.

О тело мое... / вие што сте орудија на животот, вие сте за секој нас, единствен предмет што може да се спореди со светот.

Но, она свршено и недовршено што секој од нас го носи по природа, треба сега да се соедини во една добро оформена конструкција; и ако благодарение на господ, тие се залагаат, за слога ако разменат меѓу себе согласност и благородност, убавина и трајност, движења наспроти линиите и броеви наспроти мислите, тоа значи дека ја откриле нивната вистинска врска, нивното дело.

25. Ескоријал (Шпанија), 1564—80

Ние постоиме, ние се движиме, ние тогаш живееме, во делото на човекот. Тој не и припаѓа на оваа трајна важност која не беше проучувана и обмислувана. Ние во неа ја чувствувааме на извесен начин волјата и претпочитувањата на некого. Ние сме заробени и управувани во пропорциите што тој ги сдредил. И ние неможеме да се оттргнеме од него.

26. Цај-Синг — Астрономска опсерваторија во Чапур, XVIII век

Не ти се чинеше ли дека првобитниот простор беше заменет со разбиралив и променлив простор или поточно дека самото време го опкружуваше од сите страни.

27. Катедрала во Стразбург, XIII—XIV век

Не беше ли тоа една променлива потполност, аналогна на продолжителен пламен, што го осветлува и топли целото твоје суштество со едно непрекинливо согорување на спомените, претчувствата, жалењата, претсказувањата и на една бескрајност на емоциите прецизни без причини? И овие моменти, и нивните срнаменти; и овие игри без играчки, и овие статуи без тела и без лица (но меѓутоа толку внимателно нацртани), зајдем не ти се чини дека те опкружуваат, тебе заробеник на постојаното присаство на Музиката?

28. Л Нотр: Градина на Во л Виконт, XVII

— да бидеш во оваа тврдина и во овој свет создаден од звуци, овде или онде тоа е да бидеш надвор од самиот себе...

Шарл Емс неговата куќа во Стако Моника (САД), 1958

29. Прочуена шпанска конструкција
Р. Нутра: Амбасада на САД во Ка-
рачи, 1961
Алвар Алто: Санаториум во Паи-
мио (Финска) 1933
В. Гropиус: Амбасада на САД во
Атина 1961
Корбизје: Целини од Марсеј, 1952
Рузувуори: Замок во Хивинка (Фин-
ска) 1962
30. Катедрала во Авила (Шпанија), XII
век
Римски театар во Лион (Франција)
III век
Палата во Киото (Јапонија) XVII
век
Корбизје: Вила Џаул Ајули, 1955
31. Џамија на Омејадите, во Дамаск,
VIII век
Црква во Совез (Кападос — Турци-
ја) IV—XI век
Корбизје: Капела во Роншам, 1954
32. О. Најмајер: Парламент, Сенат и Се-
кретаријат во Бразилија, 1960
Царска палата во Фатехпур Сикри
(Индија), XVI век
Корбизје: Приватна зграда во Ах-
медабад, 1955
33. Катедрала во Бурж, XIII век
Корбизје: Висок двор во Шанди-
гарх, 1955
Бриер — Нерви-Зерфус: Палата на
УНЕСКО во Париз, 1958
Крстилиница во Фиренца: XIV век
- Оваа раздвиженост ствара една
трајност. Таа изгледа дека постои
во себе, како храм созидан околу
твојата душа.
- Уметноста за која ние зборуваме, со
помош на броевите и односите на брое-
ните треба да створи напротив, во нас
не една бајка, но една скриена мок која
ги ствара сите бајки.
- Музиката и Архитектурата не тераат
да мислиме на се друго освен на нив
самите; тие се во центарот на овој свет,
како споменици на еден друг свет; или
пак како примери, распроснати овде и
онде на една структура и на една трај-
ност.
- Самата симфонија ме тераше да го
заборавам смисолот на чуеното. Таа се
менуваше толку брзо, толку точно во
оживеани вистини и универзални аван-
тури, така што неможев повеќе да го
распознаам чувствителниот посредник,
звукот.
- Да му се наредува на каменот, а пре-
несат на мелодијата разбирливи форми;
да се земат малку работи од предметите
на природата, да се имитира што по-
малку од светот, ете што е заедничко
на двете уметности.

34. Кралски живеалишта во Версај,
XVII век

Аналогијата што ние ја следиме можеби држи до овие фигури, до овие полуконкретни, полу апстрактни фигури, кои играат една така голема улога во нашите две уметности: тоа се посебни суштства, вистински човечки творевини, кои учествуваат со видот и додирот, или пак со слухот — но, исто така, и со разумот, бројот и зборот.

— Ти сакаш да зборуваш за геометриските фигури?

— Да. И за групите на звукови, или ритмови и музички модуси. Самиот звук, чистиот звук, е еден вид на творевина. Во природата има само шумови.

35. Годи: Саграда фамилија, Барселона

— Доаѓам сега на вистинските геометриски фигури.

— Доаѓам до нив; но, не верувам дека ќе речам нешто поарно од она што се тие самите, освен ако не се послужам со отстранување на други фигури.

36. Линдгрин: Олимпијски стадион во Хелсинки, 1956
Маекава: Универзитетска библиотека во Токио, 1960
Кралска палата во Фатехпур Сикри (Индија), XVI век
Корбизје: Секретаријат во Шандигарх, 1957

Посматрањето ми оддава едно движење, а движењето ми помага да го осетам неговото стварање и врските на одбележаното

37. Корбизје: Секретаријат во Шандигарх, 1957
Храм во Ангкор, IX—XII век
Сина цамија во Истанбул, IX век
Замок на Белвер во Палма од Мајорка (Шпанија), XIII—XIV век

Нема геометрија без збор. Без него, фигурите се случаи; и нити го манифестираат, нити пак му служат на духот.

38. Најмајер: Плоштад на трите сили во Бразилија 1960
Корбизје: Школа на кров во Нант 1953/54
39. Цистерцинска парохија во Тороне (Франција) 1174
Најмајер: Парламент и Секретаријат во Бразилија, 1960
40. Населба на инките во Машу Пишу (Перу) XV век
Алхамбра во Гранада (Шпанија) XI—XIII век
Корбизје: Висок двор во Шанди гарх, 1955
Корбизје: Висок двор во Шанди гарх, 1955
41. Палата во Кјото (Јапонија) XVIII век
Најмајер: Болница До Сул Америка во Рио, 1960
42. Корбизје: Целости во Марсеј, 1952
43. Зидни површини

Извесно време, тој се повлекува од сликите, и слепо и го отстапува на судбината она што му го велат зборовите на духот.

Но, овие чудеса се само крајни ефекти на јазикот.

Има ли нешто по мистериозно од јасноката? Што е покаприциозно од распределувањето на светлината и сенката врз времето и луѓето.

Меѓу зборовите се броевите, кои се најпрости зборови.

Сложените зборови треба да се подредуваат како неправилни блокови, размислувајќи за шансите и изненадувачката што аранжирањето од овој вид ни ги резервираше, и да се наречат „погети“ оние на кои среќата им е наклонета во оваа работа.

Кој те направи? — помислив. Ти не личиш на ништо, а сепак не си сформен.

44. Палата во Цајпур (Индија) XVIII век

45. Корбизје: Неговиот стан во Булонь (Франција) 1933

46. Пантеон и Ерехтејон во Атина, V век А. Ц.

47. Базилика во Сен денис (Франција) ХІІ век

Зграда на Секретаријатот во Шандигарх, 1955

Парохија во Тороне, ХІІ век

Ф. Кандела: Црква во Мексико-Сити 1959

48. Зидови во Марсеј
Палмира (Сирија) III век
Корбизје: Школа на покрив, Нант, 1954

49. Азтекшки конструкции во Теотихуацан (Мексико)

Тезејон, Атина, V век А. Ц.

Корбизје: Министерство на здравје и просвета во Рио, 1957

Корбизје: Марсеј 1952

Базилика во Турнус, X век

Бунари на, 9 спрата во длабочина
Ахмедабад (Индија) XVI век

Како да делата осветлени од некоја мисла го скратуваа текот на природата. И може да се рече, со потполна сигурност дека еден уметник вреди хилјада векови, или сто хилјади, или пак уште повеќе. Тоа значи дека им требало на незнаењето и случајот ова скоро невидливо време за да дојдат слепо до истата работа, што нашиот совршен човек ја сврши за кратко време. Ете едно чудно мерење на делата.

Човекот нема потреба од целата природа, но само на дел од неа.

Што се однесува до предметите што човекот ги создал, тие се створени благодарение на дејствата на една мисла.

Проектот е многу одделен од делото, а делото од резултатот.

Човекот разликува три големи работи во сето, своето тело, својата душа; и останува остатокот од светот. Меѓувоиние работи, се обавува непрекината размена.

Така, телото не принудува да го сакаме она што е полезно, или просто комотно; а душата го бара убавото; но, останатиот свет, и неговите закони како и неговите случаи не примораваат да ја цениме трајноста на секое дело.

50. Манастир во Деир Сим'ан (Сирија)
V век.

О. Најмајер: Парламент во Бразилија, 1960

Руусувори: Храм во Хвинка (Финска), 1962

Се случува совршенството на оваа способност да пробуди во нашите души чувство на сродност меѓу потребното и убавсто; и дека крајната леснотија или едноставност на резултатот, споредени со сложеноста на проблемот, не вдахнуваат незнам каков ентузијазам. Неочекуваната елегенција не опива. Ништо друго освен полезното не фигурира во овие творевини. Тие немаат во себе ништо што не произлегува исклучиво од потребите на ефектот за пленување. Но се чувствува дека би требало скоро еден бот за еден толку правилен заклучок. Има прекрасни орудија чудно јасни и чисти како коски, кои како нив чекаат дела и сили, и ништо повеќе.

51. Црква во Ид (Франција), XII век
Корбизје: Народно собрание во Шандигарх (Индија) 1962

Безбројната практика му се придржува еден ден на идеалот, и тука се запира. Илјадници обиди на илјадници луѓе тежат полека кон најекономската и најсигурната фигура: откако таа ќе се постигне целиот свет ја имитира.

52. Корбизје: Вила Џаул во Неји (Франција), 1955

Бина Понијат: Музей во Бахија (Бразилија) 1960

Е. Л. Рајт: Комерцијално неподвижно имање во Лос Ангелос (САД) 1960

Ангкор: Храм X—XII век

Маекава: Културен центар во Токио, 1961

Храм во Каншипурам (Индија) XII век

Лутето ќе живеат долго време од овие неколку изреки... А геометрите? Веруваш ли дека кај нив не постои засебно истражување и чудесни примери од ваква строга убавина.

53. Џај-Синг: Астрономска Опсерваторија во Делхи (Индија) XVIII век

Најголемата слобода се создава од најголемата строгост.

54. Акор-Том (Камбоџа) IX—XI век

На овој суштествен начин тие конструираат совршени светови во нивната суштина кои по некогаш се оддалечуваат од нашиот свет до степен на невидливост; а по некогаш се доближуваат до него, до совпаѓање на поедини делови со реалноста.

55. Парохија во Тороне, 1174

Корбизје: Приватна зграда во Ахмедабад (Индија), 1955

Во извесен смисол, се што е осетливо постои на повеќе начини. Се што е реално се стреми кон извесно бескрајно продолжение, и извршува илјади функции; таа носи со себе многу повеќе особини и последици од колку што може да опфати дејствието на една мисла. Но во извесни случаи и за извесно време човекот си ја потчинува оваа толку разновидна реалност и триумфира над неа.

56. Црквата Сакре-Кер во Париз, XIX век

За колку сунгери знаевме ние прилепени за секогаш под атинскиот портаел, што ги впиваа и реституираа без напор сите колебливи мислења околу нив, сунгери со напоени зборови, натопени било од Сократа, Анаксагора, Мелетос, од последното што зборува!... Сунгериите и глупавите го имаат тоа заедничко што одобруваат.

57. Сао Паоло (Бразилија)

Поголемиот број кај Федар, размислуваат врз поими кои не само што се добиени готови, но уште повеќе што никој не ги направил. Никој за тоа не е одговорен, и значи тие лошо му служат на целиот свет.

58. Најмајер: Судска палата во Бразилија, 1960

Корбизје: Марсеј 1932

Жуан од Толедо-Жуан од Херера: Ескоријал (Шпанија) 1664—80

Бродоградилиште Кристофор Колумбо во Барселона XV век

59. Рибарски брод

Корбизје: Капела во Роншам

60. Корбизје: Капела во Роншам, 1954

Корбизје и Лучио Коста: Бразилски Павилјон во студенскиот град во Париз, 1959

Палата на Саркеј (Индија) XVI век

61. Палата во Кносос (Грција), XIV век А. Ц.

Корбизје: Приватна зграда во Ахмедабад, 1955

Маекава: Универзитет во Токио 1960

62. Метеори (Грција) IX век

Нека биде на нас да ги најдеме другите акции, кои се спротивставуваат на овие, и нека ние работиме само врз рамнотежката на силите, и едните и другите земени од природата каде тие не се судруваат корисно. Но нашата моќ, во оваа материја се сведува на располагање со формите и силите.

Но зарем еден Марсун не е вид на брод? Сé се менува со дебелината: формата не го следи така едноставно растројето; и нити солидноста на материјалот, нити машините за управување би го поднеле. Ако некој квалитет од нештата расте по аритметички закони, другите растат поинаку.

Ако вие не ме слушавате, мојата гордост ќе бараже некој друг начин да ги разбере вашите мисли...

Од сите дејства најкомплетно е граѓењето.

Од необработените материји јас ќе ги направам моите предмети, подредени на животот и радоста на црвената раса,.. Многу ценети предмети за телото, слатки за душата, што и самото време мора да ги смета толку тешки и тврди за поднесување, што тоа мора да ги претвори само на удари на вековите, и од-

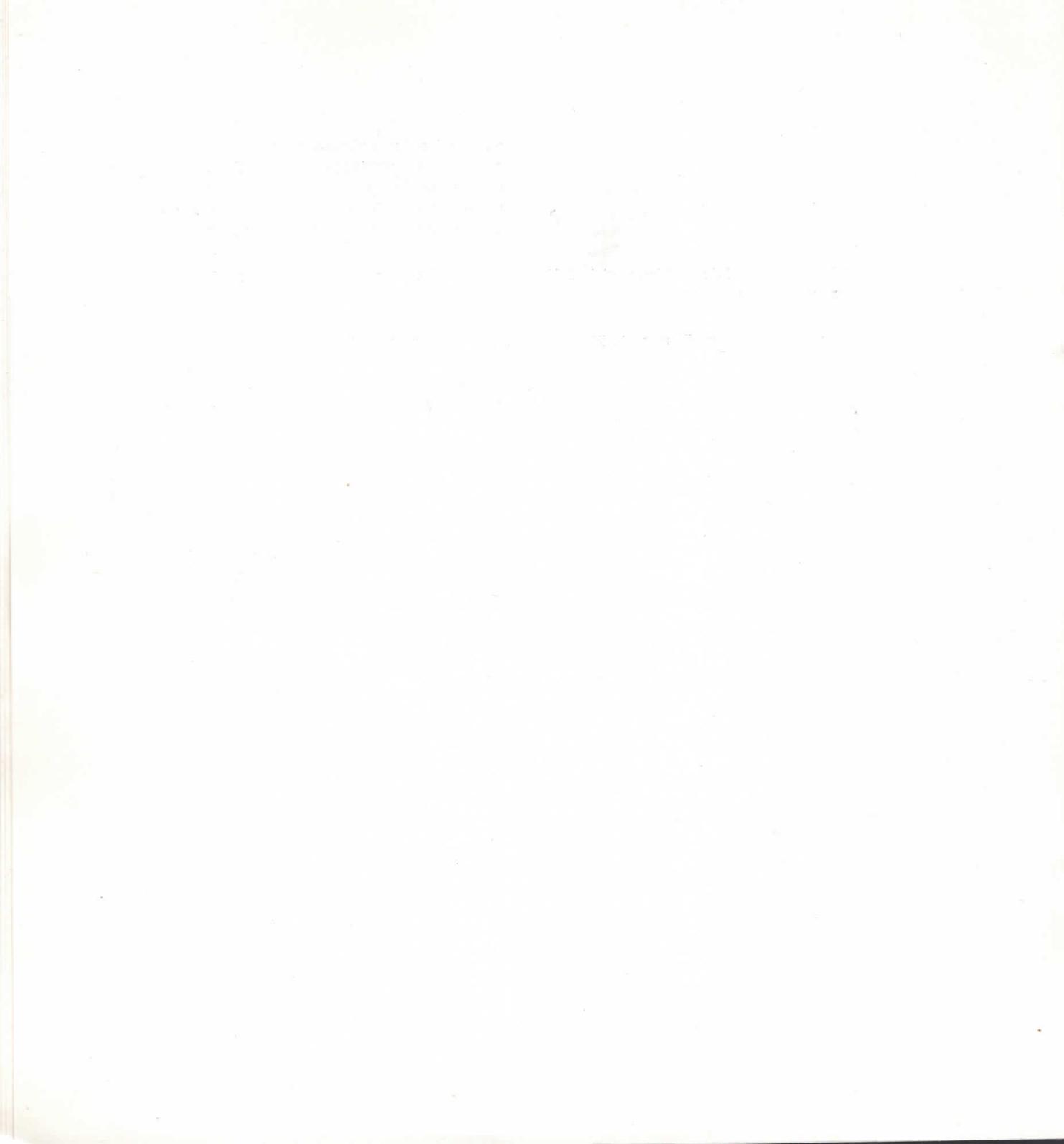
ново да ги преоблече во нова убавина
створена од трајноста т.е. со благо по-
златување, со света величественост, со
шарм на средби што се создаваат и со
тајна нежност на секаде околу нив.

63. Палата на Кјото (Јапонија) XVIII
век

Други пак градат храмови гробови и
се трудат да ги направат несрушиви.

Акропол, Атина, V век. А. Ц.

Најмудрите најдобро надахнатите лу-
ѓе сакаат да им дадат хармонија и ри-
там на нивните мисли кои ќе ги бранат
како од расипување, така и од заборав.

Lucien Hervé par lui même

Né en 1910 en Hongrie. Je me destinais à la musique. Je suis venu à Paris en 1929. La vie m'était plutôt dure. J'ai dû faire toutes sortes de métiers, abandonner et la musique et beaucoup de rêves. J'attache une grande importance pour ma formation intellectuelle au fait d'avoir fait beaucoup de sports dans cette première partie de ma jeunesse, notamment d'avoir été champion de lutte. Peut être moins pour satisfaire une certaine vanité que pour avoir pris dans ce milieu de petites gens des leçons de courage et de dignité senties par ailleurs dans l'entourage de Béla Bartok. J'ai dû exercer un grand nombre de métiers: employé de banque, modeliste de haute couture, représentant, contrôleur de ravitaillement de chantiers de haute montagne, peintre en bâtiment, comptable, secrétaire, reporter, sous-directeur de quotidien, guide de touristes, et j'en oublie... autant d'expériences le plus souvent négatives, rarement pourtant positives et humainement enrichissantes. En captivité, j'ai commencé à dessiner, puis évadé, à peindre. Une dizaine de tableaux ont été achetés par des musées. Devant de nouvelles difficultés, j'ai commencé à photographier en 1948. Le Corbusier m'écrivit en 1949: „Vous aves une âme d'architecte” et depuis je suis son photographe.

J'ai beaucoup voyagé et pourtant, lorsque je me trouve dans un petit village, qu'il soit en Syrie ou en France, je suis heureux, dépaysé et tout semble me surprendre. Et l'aventure de l'architecture? Pour moi, elle se définit par l'homme. C'est lui, que je cherche... même, si sur mes photos, je l'écarte le plus souvent.

BIBLIOGRAPHIE

- „La plus Grande Aventure du Monde“ ed. Arthaud, Paris 1957
„Architecture of Truth“ ed. Braziller, New York 1957
„Le Corbusier“ ed. Braziller, New York 1960 Le siège de l'UNESCO ed.
Hatje, Stuttgart 1958
„Le Palais de l'UNESCO“ ed. Vincent-Fréal, 1962
„Le Corbusier“ 1946—52 ed Girsberger, Zürich 1952
„Le Corbusier“ 1952—57 ed Girsberger, Zürich 1957
„Le Corbusier“ 1957—60 ed. Girsberger, Zürich 1961
„Le Corbusier“ 1910—60 ed. Girsberger, Zürisch 1961
„Le Corbusier“: l' Atelier de recherche patien ed G. Hatje, Stuttgart 1961
„Le Corbusier“: Ronchamp 1954 ed. G. Hatje, Stuttgart 1954
Artikelfolgen über: Japan, Chandigarh, Brasilia, über die fantastische Archi-
tekturein „Architecture d'Aujourd'hui“ und in „Aujourd'hui“, 1961, 62, 63
In Vorbereitung:
„Une architecture sortie du siècle de Philippe II“ wird 1965 erscheinen
„L'architecture populaire méditerranéenne“ wird 1964 erscheinen

1. Indiennes

Nous sommes comme le rêveur, au sein duquel, les figures et les pensées bizarrement altérées par leur fuite, les êtres se composent avec leurs changements.

2. Tronc d'arbre coupé

La vérité est devant nous, et nous ne comprenons plus rien.

3. Carène de bateau
La Tour Eiffel, 1889

De ces engins, de ces efforts, de ces flûtes qui les tempéraient de leur musique; de ces opérations si exactes, de ces progrès à la fois si mystérieux et si clairs? Quelle confusion, tout d'abord, qui sembla se fondre dans l'ordre.

4. Maison de Rembrandt à Amsterdam,
XVII s.
Le Corbusier: Chapelle de
Ronchamp, 1954

Quelle solidité, quelle rigueur naquirent entre ces fils qui donnaient les appombs, et le long de ces frêles cordeaux tendus pour être affleurés par la croissance des lits de briques!

5. Chapiteau dorique, l'Acropole d' Athènes V s. A. C
Le Théseion, Athènes, V s. A. C.

Il prédisait leur avenir monumental aux informes amas de pierres et de poutres qui gisaient autour de nous; et ces matériaux, à sa voix, semblaient voués à la place unique où les destins favorables à la déesse les auraient assignés.

6. Le Corbusier: Pyramide à Ronchamp,
1954

Quelle merveille que se discours aux ouvriers! Il n'y demeurait nulle trace de ses difficiles méditations de la nuit. Il ne leur donnait que des ordres et des nombres.

7. Förderer: Université à St. Gall, 1963
Niemeyer: Cathédrale à Brasilia, 1962
Le Corbusier: Villa Shodhan, à Ahmedabad (Inde), 1955
F. L. Wright: Hôtel à Tokyo, 1913.

Je ne sépare plus l'idée d'un temple de celle de son édification.

8. Le Corbusier: Couvent de la Tourette, 1961
Mur à Tarragone (Espagne)
9. Qalblôze (Basilique) V s
10. Eglise à St-Paulien (France) XII s.
Forteresse de Sajsahuaman, (Pérou) XI—XV s.
11. Jaï-Singh: Observatoire astronomique de Jaïpur (Inde) XVIII s.
Le Corbusier: Unité d'habitation à Marseille, 1952
12. Basilique de Tournus, X—XI s.
Temple de Kanchipuram (Inde) XII s.
Le Corbusier: Secrétariat à Chandigarh, (Inde), 1957
13. Angkor: Temple du XIII—XIV s.
Murs à Barcelone, IV—XVI s
14. Stade d'Athènes, II s.
Abbaye du Thoronet (France) 1174
Abbaye du Thoronet (France) 1774
Château-fort de Carcassonne (France), XI s.
Angkor-Vat (Cambodge), X s.

Le détruire et le construire sont égaux en importance.

Il n'y a point de détails dans l'exécution.

Je crois bien qu'il en connaissait toutes les pierres.

Il veillait à la précision de leur taille.

Mais toutes ces délicatesses ordonnées à la durée de l'edifice étaient peu de chose au prix de celles dont il usait, quand il élaborait les émotions et les vibrations de l'âme du futur contemplateur de son oeuvre.

Pareil à ces orateurs et à ces poètes auxquels tu pensais tout à l'heure, il connaît, ô Socrate, la vertu mystérieuse des imperceptibles modulations. Nul ne s'apercevait, devant une masse délicatement allégée, et d'apparence si simple, d'être conduit à une sorte de bonheur par des courbures insensibles, par des inflexions intimes et toutes puissantes; et de l'irrégulier qu'il avait introduites et cachées, et rendues aussi impérieuses qu'elles étaient indéfinissables.

Rien de beau n'est séparable de la vie, et la vie est ce qui meurt.

— la diversité des Beautés, le changement des préférences dans les hommes, l'éffacement de tant d'oeuvres qui furent portées aux nues, les créations toutes nouvelles, et les résurrections impossibles à prévoir.

15. Cathédrale de Bourges (France), début
XIII s
Le Corbusier: Pilotis à Nantes, 1953

A force de construire, me fit-il en sou-
riant, je crois bien que je me suis constru-
it moi-même.

16. Le Corbusier: Secrétariat à Chandigarh (Inde), 1957
Le Théseion, Athènes, 5 s. A. C.

Ce temple délicat, nul ne le sait, est
l'image mathématique d'une fille de Co-
rinthe, que j'ai heureusement aimée. Il
en reproduit fidèlement les proportions
particulières. Il vit pour moi! Il me rend
ce que je lui ai donné.

17. Gerona (Espagne)
Barcelone, avec les tours de la Sa-
grada
Familia de Gaudi

— n'as-tu pas observé, en te promenant
dans cette ville, que d'entre les édifices
dont elle est peuplée, les uns sont muets;
les autres parlent; et d'autres enfin, qui
sont les plus rares, chantent?

18. Viaduc romain à Tarragone (Espagne)
II s.
Construction populaire en Espagne

Quant aux monuments qui se bornent
à parler, s'ils parlent clair, je les estime.
Ici, disent-ils, se réunissent les marchands.
Ici, les juges délibèrent. Ici, gémissent des
captifs. Ici, les amateurs de débauche...

19. Voie romaine en Syrie, II s

La pierre prononce gravement ce qu'
elle renferme; le mur est implacable; et
cette œuvre, si conforme à la vérité, dé-
clare fortement sa destination sévère...

20. Mahabalipuram (Inde) XII—XIII s.
Naksh-è-Rustam (Iran):
Tombeau des Achéménides,
V s. A. C.

— la présence de l'horizon pur, la naiss-
ance et l'effacement d'une voile, l'émoti-
on du détachement de la terre, le com-
mencement des périls, le seuil étincelant
des contrées inconnues.

21. Basilique de Qalblôze (Syrie) V s

Ce qu'il y a de plus beau est nécessai-
rement tyrannique...

22. Niemeyer: Musée à Sao-Paulo (Brésil),
1953
Le Corbusier: Unité de Marseille, 1952
Temple à Angkor, XIV s.
Förderer: Université à St-Gall (Suisse)
1963
23. Le Corbusier: Ministère de l' Education Nationale à Rio de Janeiro, 1937,
Fatehpur Sikri (Inde): XVI s
Construction populaire espagnole
Le Corbusier: Haute Cour à Chandigarh, 1955
24. Forteresse de Sajsahuaman (Pérou),
XIV—XV s
Le Corbusier: Mill Owners Building à Ahmedabad
(Inde), 1956
25. L'Escorial (Espagne), 1564—80
26. Jaï-Singh: Observatoire astronomique de Jaïpur, XVIII s.

— C'est qu'il m'importe sur toute chose, d'obtenir de ce qui va être, qu'il satisfasse, avec toute la vigueur de sa nouveauté, aux exigences raisonnables de ce qui a été.

O mon corps... instruuent que vous êtes de la vie, vous êtes à chacun de nous l'unique objet qui se compare à l'univers.

— mais ce fini et cet infini que nous apportons, chacun selon sa nature, il faut à présent qu'ils se unissent dans une construction bien ordonnée; et si grâces aux dieux, ils travaillent de concert, s'ils échangent entre eux de la convenance et de la beauté et de la durée, des mouvements contre des lignes, et des nombres contre des pensées, c'est donc qu'ils auront découvert leur véritable relation, leur acte.

Nous sommes, nous nous mouvons, nous vivons alors dans l'œuvre de l'homme! Il n'est de partie de cette triple étendue qui ne fut étudiée, et réfléchie. Nous y respirons en quelque manière la volonté et les préférences de quelqu'un. Nous sommes pris et maîtrisés dans les proportions qu'il a choisies. Nous ne pouvons lui échapper.

Ne te semblait-il pas que l'espace primitif était substitué par un espace intangible et changeant; ou plutôt, que le temps lui-même t'entourait de toutes parts?

27. Cathédrale de Strasbourg, XIII—XIV s
Mosquée de Cordue
(Espagne), X s.
Le Corbusier: Couvent de la Tourette,
1961
23. Le Nôtre: Jardins de Vaux-le-Vicomte,
XVII s
Charles Eams: Sa maison à Sta Monica
(USA), 1958
29. Construction populaire espagnole
R. Neutra: Ambassade des USA à Karachi, 1961
Alvar-Aalto: Sanatorium à Paimio
(Finlande). 1933.
W. Gropius: Ambassade des USA à Athènes, 1961
Le Corbusier: Unité de Marseille, 1952
Ruusuvuori: Temple à Hyvinkä (Finlande) 1962
30. Cathédrale à Avila (Espagne) XII s
Théâtre romain à Lyon (France) III s
Palais à Kyoto (Japon), XVII s
Le Corbusier: Villa Jaul neuilly 1955

N'était-ce pas une plénitude changeante, analogue à une flamme continue, éclairant et réchauffant tout ton être par une incessante combustion de souvenirs, de pressentiments, de regrets, et de présages, et d'une infinité d'émotions sans causes précises? Et ces moments, et leurs ornements; et ces danses sans danseuses, et ces statues sans corps et sans visage (mais pourtant si délicatement dessinées), ne te semblaient-il pas t'environner, toi, esclave de la présence générale de la Musique?

— être dans cette enceinte et dans cet univers crée par les sons, ici ou là, c'était être hors de soi même...

Toute cette mobilité forme donc comme un solide. Elle semble exister en soi, comme un temple bâti autour de ton âme.

Mais les arts dont nous parlons doivent, au contraire, au moyen de nombres et de rapports de nombres, enfanter en nous non point une fable, mais cette puissance cachée qui fait toutes les fables.

31. Mosquée de Damas des Omeyades,
VIII s.
Eglise rupestre à Sövexe (Cappadoce,
Turquie), IV—XI s.
Le Corbusier: Chapelle de Ronchamp,
1954
32. O. Niemeyer: Parlement, Sénat et Se-
crétariat à Brasilia, 1960
Palais royal à Fatehpur Sikri (Inde),
XVI s.
Le Corbusier: Mill Owners Building à
Ahmedabad, 1955
33. Cathédrale de Bourges, XIII s.
Le Corbusier: Haute Cour à Chandigarh, 1955
Breuer-Nervi-Zehrfus: Palais de
l'UNESCO à Paris, 1958
Baptistère de Florence: XVI s.
34. Appartements royaux de Versailles,
XVII s

Mais la Musique et l'Architecture nous font penser à tout autre chose qu'elles-mêmes; elles sont au milieu de ce monde, comme les monuments d'un autre monde; ou bien comme les exemples, ça et là disséminés, d'une structure et d'une durée qui ne sont pas celles des êtres, mais celles des formes et des lois.

La symphonie elle-même me faisait oublier le sens de l'ouïe. Elle se changeait si promptement, si exactement, en vérités animées et en universelles aventures, ou encore en abstraites combinaisons, que je n'avais plus connaissance de l'intermédiaire sensible, le son.

Imposer à la pierre, communiquer à l'air, des formes intelligibles; n'emprunter que peu de chose aux objets naturels, n'imiter que le moins du monde, voilà bien qui est commun aux deux arts.

L'analogie que nous poursuivons tient peut-être à ces figures, à ces êtres à demi concrets, à demi abstraits, qui jouent un si grand rôle dans nos deux arts; Ce sont des êtres singuliers, véritables créatures de l'homme, qui participent de la vue et du toucher, — ou bien de l'ouïe, — mais aussi de la raison, du nombre, et de la parole.

— Tu veux parler des figures géométriques? — Oui. Et des groupes de sons, ou des rythmes et des modes musicaux. Le son, lui-même, le son pur, est une sorte de création. La nature n'a que des bruits.

35. Gaudi: Sagrada Familia Barcelone
- Arrive maintenant aux figures véritablement géométriques.
- J'y arrive; mais je ne crois pas mieux dire ce qu'elles sont, que je ne l'ai fait par l'exclusion des autres figures.
36. Lindgreen: Stade olympique à Helsinki 1956
Maekawa: Bibliothèque universitaire à Tokyo, 1960
Palais royal de Fatehpur Sikri (Inde) XVI s
Le Corbusier: Secrétariat à Chandigarh, 1957
- La vue me donne un mouvement, et le mouvement me fait sentir sa génération et les liens du tracement.
37. Le Corbusier: Secrétariat à Chandigarh, 1957
Temple à Angkor, IX—XII s.
Mosquée Bleue à Instambul, IX s.
Château de Belver à Palma de Majorque (Espagne), XIII—XVI
- Pas de géométrie sans la parole. Sans elle, les figures sont des accidents; et ne manifestent, ni ne servent, la puissance de l'esprit.
38. Niemeyer: Place des Trois Pouvoirs à Brasilia, 1960
Le Corbusier: Ecole sur le toit à l'Unité de Nantes. 1953/4.
- Pour un temps, il se retire des images, et s'ède aveuglément au destin que font aux paroles les machines de l'esprit.
39. Abbaye cistercienne du Thoronet (France), 1174
Niemeyer: Parlement et Secrétariat à Brasilia, 1960
- Mais ces merveilles ne sont que les effets suprêmes du langage.
40. Habitation inca à Macchu Picchu (Pérou), XV s.
L'Alhambra de Grenade (Espagne), XI—XIII s
Le Corbusier: Haute Cour à Chandigarh, 1955
Le Corbusier: Haute Cour à Chandigarh, 1955
- Qu'est-ce qu'il y a de plus mystérieux que la clarté?... Quoi de plus capricieux que la distribution, sur les heures et sur les hommes, des lumières et des ombres?

41. Palais à Kyoto (Japon) XVII s.
Niemeyer: Hôpital Do Sul America à
Rio, 1960

42. Le Corbusier: Unité à Marseille, 1952

43. Surfaces murales

44. Palais de Jaïpur (Inde), XVIII s

45. Le Corbusier: Son appartement à Boulogne (France), 1933

46. Le Parthénon et l' Erechteion à Athènes, V s. A. C.

47. Basilique de St-Denis (France), XII s.
Construction du Secrétariat à Chandigarh, 1955

Abbaye du Thoronet, XII s.

F. Candela: Eglise à Mexico-City, 1959

— parmi les paroles, sont les nombre~, qui sont les paroles les plus simples.

Il faut donc ajuster ces paroles complexes comme des blocs irréguliers, spéculant sur les chances et les surprises que les arrangements de cette sorte nous réservent, et donner le nom de „poètes” à ceux que la fortune favorise dans ce travail.

Qui t'a faite? pensai-je. Tu ne ressembles à rien, et pourtant tu n'es pas informe.

— comme si les actes éclairés par une pensée abrégeaient le cours de la nature; et l'on peut dire, en toute sécurité, qu'un artiste vaut mille siècles, ou cent mille, ou bien plus encore! — C'est dire qu'il eût fallu ce temps presque inconcevable, à l'ignorance ou au hasard, pour amener aveuglément la même chose que notre homme excellent a accomplie en peu de jours. Voilà une étrange mesure pour les oeuvres!

L'homme n'a pas besoin de toute la nature mais seulement d'une partie d'elle.

Mais quant aux objets faits par l'homme, ils sont dus aux actes d'une pensée.

Le projet est bien séparé de l'acte, et l'acte, du résultat.

48. Murs à Marseille
Palmyre (Syrie), III s
Le Corbusier: Ecole sur le toit à Nantes, 1954

L'homme discerne trois grandes choses dans le Tout: il y trouve son corps, il y trouve son âme; et il y a le reste du monde. Entre ces choses, se fait un commerce incessant.

49. Constructions aztèques à Téotihuacan (Mexique)
Le Théseïon, à Athènes, V s, A. C.
Le Corbusier: Ministère de la Santé et de l' Education à Rio, 1937
Le Corbusier: Marseille, 1952
Basilique de Tournus, X s.
Puits de neuf étages en profondeur à Ahmedabad (Inde) XVI s.

Ainsi, le corps nous constraint de désirer ce qui est utile, ou simplement commode; et l'âme nous demande le beau; mais le reste du monde, et ses lois comme ses hasards, nous oblige à considérer en tout ouvrage, la question de sa solidité.

50. Couvent à Deir Sim'an (Syrie), V s.
O. Niemeyer: Parlement à Brasilia, 1960
Ruusuvuori: Temple à Hyvinkää (Finlande), 1962.

Il arrive que la perfection de cette aptitude excite en nos âmes le sentiment d'une parenté entre le beau et le nécessaire; et que la facilité, ou la simplicité finales du résultat, comparées à la complication du problème nous inspirent je ne sais quel enthousiasme. L'élégance inattendue nous enivre. Rien, dans ces heureuses fabrications, rien ne figure que d'utile: elles ne retiennent plus rien qui ne soit uniquement déduit des exigences de l'effet à obtenir; mais on sent qu'il fallait presque un dieu pour une déduction si pure. Il y a des outils admirables, étrangement claires et nets comme des ossements; et, comme eux, qui attendent des actes ou des forces, et rien de plus.

51. Eglise à Ydes (France) XII s.
Le Corbusier: Assemblé Nationale à Chandigarh (Inde) 1962.

La pratique innombrable rejoint un jour l'idéal, et s'y arrête. Les milliers d'essais de milliers d'hommes convergent lentement vers la figure la plus économique et la plus sûre: celle-ci atteinte, tout le monde l'imite.

52. Le Corbusier: Villa Jaoul à Neuilly (France), 1955
Bina-Ponyat: Musée à Bahia (Brésil), 1960
F. L. Wright- Immeuble Commercial à Los Angeles (USA) 1960.
Agkor: Temple, X—XII s.
Maeckawa: Centre Culturel à Tokyo, 1961
Temple à Kanchipuram (Inde) XII s.
53. Jaï-Singh: Observatoire astronomique à Delhi (Inde) XVIII s.
54. Angkor-Tom (Cambodge), IX—XI s.
55. Abbaye du Thoronet, 1174
Le Corbusier: Escalier dans son appartement à Boulogne, 1933
Le Corbusier: Mill Owners Building à Ahmedabad (Inde), 1955
56. Eglise du Sacré Coeur à Paris, XIX s.

Les hommes vivront longtemps de ces quelques paroles ... Et les géomètres? Crois-tu qu'il n'y ait pas chez eux une recherche singulière, et des exemples merveilleux de cette espèce rigoureuse de beauté?

La plus grande liberté naît de la plus grande rigueur.

De cette manière essentielle, ils conservent des mondes parfaits en eux-mêmes, qui s'éloignent parfois du nôtre au point d'être inconcevables; et parfois s'en approchent, jusqu'à coïncider en partie avec le réel.

Tout ce qui est sensible existe, en quelque sorte, de plusieurs façons. Tout ce qui est réel tient à une infinité de suites, remplit mille fonctions; il emporte avec soi bien plus de caractères et de conséquences que l'acte d'une pensée n'en peut embrasser. Mais dans certains cas, et pour un certain temps, l'homme se soumet cette réalité si nombreuse et en triomphe, quelque peu.

Combien d'éponges nous avons connues collées à jamais sous un portique d'Athènes, absorbant et restituant sans effort toutes les opinions fluctuantes autour d'elles; éponges de paroles baignées, imbibées indifféremment de Socrate, d'Anaxagore, de Méléto, du dernier qui a parlé!... Les éponges et les sots ont ceci de commun qu'ils adhèrent.

57. Sao-Paulo (Brésil)

La plupart, chez Phèdre, raisonnent sur des notions qui, non seulement sont „toutes faites”, mais encore que personne n'a faites. Nul n'en est responsable, et donc elles servent mal tout le monde.

58. Niemeyer: Palais de Justice à Brasilia,
1960

— qu'il s'agisse pour nous de trouver les autres actions qui s'opposent à celles-ci, et que nous n'ayons plus affaire qu'à un équilibre de pouvoirs, les uns et les autres empruntés à la nature, où ils ne se combattaient pas utilement. Mais nos pouvoirs, en cette matière, se réduisent à disposer de formes et de forces.

Le Corbusier: Marseille, 1952
Juan de Toledo-Juan de Herrera:
L' Escorial (Espagne), 1564—80
Chantier Naval de Christophe Colomb
à Barcelone XV s

59. Barque de pêcheur

— Mais un marsouin n'est-il pas une sorte de navire?

Le Corbusier: Chapelle de Ronchamp.
1954

— Tout change avec la grosseur. La forme ne suit pas l'accroissement si simplement; et ni la solidité des matériaux, ni les organes de direction, ne le supporteraient. Si une qualité de la chose grandit selon la raison arithmétique, les autres grandissent autrement.

60. Le Corbusier: Chapelle de Ronchamp,
1954

Si vous ne m'eussiez pas écouté, mon orgueil eût cherché de quelque autre manière à se soumettre vos pensées...

Le Corbusier et Lucio Costa:
Pavillon du Brésil à la Cité Universitaire de Paris, 1959
Palais du Sarkej (Inde), XV s.

61. Palais de Knossos (Grèce), XIV s.
A. C.

Or, de tous les actes, le plus complet est celui de construire.

Le Corbusier: Mill Owners Building à Ahmedabad, 1955
Maekawa: Université à Tokyo 1960

62. Les Météores (Grèce), IX s

Puis, de matières brutes, j'allais composer mes objets tout ordonnés à la vie et à la joie de la race vermeille... Objets très précieux pour le corps, délicieux à l'âme, et que le Temps lui-même doive trouver si durs et si difficiles à digérer, qu'il ne puisse les réduire qu'à coups de siècles; et encore les ayant revêtus d'une seconde beauté: une dorure douce sur eux, une majesté sacrée sur eux, et un charme de comparaisons naissantes et de secrète tendresse tout autour d'eux, institué par la durée...

63. Palais à Kyoto (Japon), XVIII s.
L'Acropole, Athènes, V s. A. C.

D'autres batissent des temples et des tombes qu'ils s'efforcent de rendre indestructibles. Les plus sages et les mieux inspirés des hommes veulent donner à leurs pensées une harmonie et une cadence qui les défendent des altérations comme de l'oubli.

